

Az isztambuli magyarok adakozása az MTA-székház építésére 1860-ban

---

Demény Lajos a Magyar Tudomány 2000. 12. számában hívta fel a figyelmet arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia székházának felépítése érdekében rendezett országos gyűjtéshez a bukaresti magyar közösség is, ha csak szerény mértékben is, de lelkesen csatlakozott.¹ Más, távolabbi magyar kolónia is adakozott azonban, nevezetesen a kevésbé ismert isztambuli magyarok.

A források alapján úgy tűnik, hogy az Isztambulban élő magyarok csak az 1848–49-es szabadságharc alatt, illetve annak bukását követően formálódtak közösséggé, amelynek táptalaja az anyaországban kibontakozott szabadabb szellem, valamint a számos politikai menekült lehetett. Az 1849. nyarán a török fővárosba érkezett Winkler-féle piemonti és velencei magyar légió katonáihoz az ott élő magyarok közül még 250-en iratkoztak fel, s újabb légiót alakítva az ifjú Orbán Balázs vezetése alatt megindultak a magyarországi hadszíntér felé. Az egység, miután Edirnénél hírt kapott a világségi fegyverletételről, feloszlott.²

A menekültek együletet alapítottak 1851. május 15-én Isztambulban, bárati összejövetelek tartása és segélyezés céljából, melynek ekkor 78 rendes és 26 tiszteletbeli tagja volt (első helyen Kossuth Lajos). Magyar, olasz és francia isztambuli lapokat járattak, sőt egy saját költői és prózai lapot is kiadtak *Eszmecserék* címmel. Fényes táncvigadalmakat rendeztek, amelyen más európai nemzetek képviselői is megjelentek, és sikerült az olasz és a lengyel emigrációval is állandó összeköttetést teremteniük. Az említett évben az osztrák követség saját fegyveres katonáival lerohanta a Magyar Egyület házát, és az ott talált irományokat és kis könyvtárat elkobozta. Az Egyület működéséről 1856-ból van újabb adat: ekkor Tüköry Lajos egyik levelében arról ír csodálkozva – jellemezvén az akkori viszonyokat –, hogy a bálja verekedés nélkül végződött. 1857-ben, a felbomlóban lévő egyesület tatovlai székházában szállt meg Vámbéry Ármin. A szétesés végül az általános szegénység és a pártoskodás miatt következett be.

---

¹ Demény Lajos: A bukaresti magyarok adakozása az MTA-székház építésére 1860-ban, Magyar Tudomány 2000. 12. 1529–1531.

² Orbán Balázs: Törökországról s különösen a nőkről, Bp., 1999. 106–110.

A magyarok protestáns hitközösséget is alapítottak Keleti Magyar Protestáns Colonia néven, 1854. december 10-én, Galatán. Legfontosabb feladatuknak egy iskola felállítását tekintették. Ennek érdekében az amerikai, angol és skót egyházakhoz fordultak, kérvényezve amerikai védnökség alá helyezésüket, amelyet meg is szereztek. A hitközségi tagok amerikai útlevélet kaptak, amellyel az egész ország területén és külföldre is szabadon utazhattak. A krími háború miatt az oktatás csak 1857. márciusában indult meg. Az iskolában 30–40 magyaron kívül számos nemzet gyerekei tanultak.

A krími és az olaszországi események szétszórták nemcsak az emigrációt, hanem a protestáns közösséget is. Koós Ferenc emlékiratai szerint 1864-ben már csak tizen maradtak összesen, s ebből is csupán négy volt protestáns. Nem volt saját telkük és házuk. Azok, akik Isztambulban maradtak, a holland imaházba jártak. 1863-ban már más forrás szerint sem volt külön „gyűldéje” a magyaroknak, hanem a német Teutoniában gyülekeztek.

Isztambulban a későbbiekben is számos magyar keresett és talált megélhetést, akik újra felállították az Egyletet.³

A magyarok természetesen folyamatosan figyelemmel kísérték az otthoni történéseket, s így ők is tudomást szereztek az akadémiai székház felállítására szervezett gyűjtésről. Pontos forrásukat már nem lehet megtudni: hírt kaphattak a magyar napilapokból, vagy a bukaresti gyűjtést szervező Koós Ferenctől, aki kapcsolatban állt az itteni református közösséggel, de akár Vámbérytól is, kit az adományozók között találunk.

Az isztambuli magyarok 62 körmöci aranyat, egy 3 arany értékű utalványt, valamint Nogell István 20 aranyat érő pályadíjösszegét gyűjtötték össze és juttatták el az Akadémiának, azaz összesen 88 aranyat, csupán arra kérve az intézményt, hogy az adakozás tényét közlő Pesti Naplóból küldjenek pár számot.⁴

*Toldy Ferenc Magyar Akadémiai Titoknok Úrnak Pesten
Stambul, 28. Mart. 1860.*

Tisztelt Titoknok Úr!

Az örök sors bennünket szeretett szülőföldünk határain kívül vetve, e távol honban rendelé találnunk házat és hazát.

Bármilly erős legyen is azonban magán érdekünk kapcsa, melly bennünket ez idegen hazához csatol; nem szabad, hogy nemzetiségünkhöz hűtlenül, annak közös érdekei iránt részesvétlenek maradjunk.

Ezen meggyőződés az, melly bennünket azon elhatározásra vezérelt, hogy

³ Magyar Országos Levéltár P 1569. Veress Endre iratai 10. cs. A forrás szerint az újságnak 1854-ben legalábbis biztosan ez volt a címe.; OSZKK Analekta 11.121.; Veress Sándor: A magyar emigratio a Keleten, Bp., 1879. I. k. 190., Jancsóvics István: Kirándulás Istambulba az 1863-dik év april havában, Pest, 1864.;53. o.; Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon I-II. k. Bp., 1922-é.n. I. k. 404-405., II. k. 318.; Vámbéry Ármín: Küzdelmeim, Bp., 1905. 122.; 1848-49. Történelmi Lapok 1894. 18. sz.; Koós Ferencz: Életem és emlékeim. 1828-1890, Brassó, 1890. II. 355.; Rónay Jácint: Naplótöredék. Hetven év reményei és csalódása. Nyomtatott kéziratul 10 példányban. (Pozsony). II. 200-204.; Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok 1866. 1373-1376., 1407-1410.

⁴ MTA kéziratár RAL 942/1860 Szilágyi Dániel levele Toldy Ferencnek, Stambul, 1860. Mart. 28.; Az adakozást az Akadémia 1860. április 16-i ülésén jelentették be: Pesti Napló 1860. április. 17.

belföldi honfitársaink dicséretes példáját követve, a magyar akadémia háza építésére korlátolt tehetségünkhöz képest mi is meghozzuk hazafiúi adónkat.

Csekély vagyon az öszveg mellez e célra öszvetéve az illető helylyei eljuttatás kérésével önhöz ezúttal átküldeni bátorkodunk; azonban ki sokat ad, vagyonából ad, ki keveset ad, szívéből ad, szól a közmondás; fogadja ön azért e keveset addig is, amíg talán többet szaporíthatnánk azt, 's vegye át ön azt a haza nevében, oly szívesen, mint az adva van.

Isten Önnel és a hazával!

az összes aláírók nevében
Szilágyi Dániel sk.

Névsora a magyar akadémia háza építésére adakozó Sztambuli lakosoknak
(Első szállítmány)

	körmöci arany	Tóthfalussy Mari	1	Ásóth [Asbóth] János	4
Szilágyi Dániel	1	Kovács István	2	Hirsch Joachim	2
Szilágyi Minna	1	D. G. D.	2	Huszka Miklós	1
Szilágyi Béla	1	Palchner Robert	1	Káposztás János	1
Szilágyi Irma	1	Mátyi István	2	Egy valaki	3
László Mari	4	Hajdu Gábor	1	Öszveg készpénzben	65
Kun Albert	2	Hajdu Julianna	1	Vámbéry Ármin	
Zilahy Imre	1	Kommendinger Antal	15	(utalványban)	3
Zilahy Vilhelmina	1	Barbulavich I. D.	1	Öszvege az első	
Tóthfalussy Károly	1	Donath L.	2	szállítmánynya	68
Tóthfalussy Jozefa	1	Nogell István	8		
Tóthfalussy Lajos	1	Sipos György	1	[plussz a 20 arany értékű	
TóthfalussyMátyás	1	Dr. Schneider Antal	1	Nogel-féle pályadíjösszeg]	

Aki emigrációs emlékiratot vagy korabeli isztambuli útleírást olvasott, annak számos név ismerősen csenghet a fentiek közül. Közülük most csak azokat emelném ki, akik a magyar tudományos élethez valamilyen egyéb formában is hozzájárultak (*Vámbéry* méltatásáról közismertsége miatt eltekinttem).

Szilágyi Dániel (1830 Hajdúhadház–1885 Isztambul): A debreceni teológushallgató végigküzdötte a szabadságharcot, majd annak bukása után török területre menekült. A száműzetésben szenvedélyévé váltak a nyelvek: a török mellett arabul és perzsául is megtanult; emellett angol, francia, német és magyar műveket (pl. Petőfit) ültetett át törökre. A krimi háborút követően megvásárolt egy könyvesboltot. 1862-ben ötven török könyvet adományozott az MTA számára. Jó barátja volt Szilágyi Áronnak, akit 1856-ban kalauzolt Isztambulban, segítette nyelvtanulását, s a későbbiekben több török kéziratot küldött neki. Könyvkereskedőként sok keleti ritkaságot gyűjtött össze, elsősorban magyar vonatkozású műveket, de az egyéb történeti anyagot, a régi török irodalmi alkotásokat is vásárolta. Elsőként figyelt fel a Törökországban lappangó Corvinákra. A Tanzimat, a török reformkor legjelentősebb alakjaival, Sinászival és Dzsevdet pasával is kapcsolatba került. Halála után hagyatéka legértékesebb részét az MTA vásárolta meg,

létrehozva belőle a 438 kódexből álló „Collectio Szilagyianá”-t, amely ma is a Keleti Könyvtár egyik legértékesebb állománya.⁵

Nogel István: A szabadságharc előtt a Magyar Nemzeti Múzeum alkalmazásában állt, ahol a híres zoológus és botanikus Frivaldszky Imre vette pártfogásába és segítette hozzá, hogy távolabbi utakra indulhasson. 1841-46. között a Balkánon és Kis-Ázsiában gyűjtött, melynek történetét könyvben is kiadta. Megfordult Isztambulban, Burszában, a Krimben, a Kaukázus északi oldalán, majd Grúziában és Örményországban. A Kaukázusban több csúcstra is feljutott Moritz Wagner német természettudóssal, a müncheni egyetem tanárával. Még három évet töltött el a szultáni parkok kertészeként a török fővárosban. 1846. áprilisában visszatért Magyarországra. Egyes feljegyzések szerint 1849-ben hadnagy a szabadságharc hadseregében, de más adatok alapján nem kizárt, hogy mégsem volt hazájában a kérdéses időben. A szabadságharc bukása után kertészsegéd lett a szultán kertjében. 1879. március 19-ről ismert egy Hermann Ottónak címzett levele, amelyben leírja az utóbbi években történt sáskajárásokat. Ekkor Izmir környékén élt.⁶

Sipos György: A karánsebesi sótiszt őrmester volt a szabadságharcban. A sumlai tábor feloszlata után Fuád pasa kertésze lett Kanlidzsán. 1862-ben segített a Corvinák felkutatásában, majd ugyanebben az évben Sesonk trónörökös szobrát is Magyarországra juttatta, amely ma is a Szépművészeti Múzeum Egyiptomi Gyűjteményének egyik legjelentősebb darabja. Később Iszmail egyiptomi alkirály kertésze lett. A Kairóban 1868. március 15-én alakult magyar egyesület elnöke. Az egyiptomi idegengyűlölet egyre erőszakosabb megnyilvánulásait követően (1882) sokan elhagyták az országot; Sipos is szem elől veszett.⁷

Mint azt maga Szilágyi is megfogalmazta levelében, az adományokat olyan emberek tették, akik közül számosan politikai vagy egzisztenciális okok miatt nem térhettek vissza, vagy nem tudtak visszatérni – akár életük végéig – hazájukba, de ennek ellenére fontosnak érezték a magyar kultúra és tudomány ügyét, s ily módon is ki akarták fejezni a nemzethez és szülőföldjükhöz való tartozásukat.

Csorba György

---

⁵ *Csorba György:* Az 1848-49-es törökországi magyar emigráció története, Hadtörténelmi Közlemények 1999 (112.):2. 389.

⁶ *Csorba* 1999. 382.

⁷ *Gaboda Péter:* Egy egyiptomi szobor(gyűjtemény) útvonalának történeti tanulságai, Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts. A Szépművészeti Múzeum Közleményei, Bp.,1995. 121-130.